

PRVNÍ PŘEDNÁŠKA K UČEBNÍMU PLÁNU
Stuttgart, 6. září 1919 dopoledne

Cíle vyučování pro jednotlivé stupně. Vyprávění, kreslení, malování, psaní, čtení; zpěv; mateřský jazyk, 1. až 8.třída. Latina 4. až 8., řečtina 6. až 8. třída. Seznámení se základními lidskými pracemi. Dějiny a zeměpis nejbližšího okolí. Dějepis a zeměpis 5. až 8. třída.

Rudolf Steiner

Milí přátelé, bylo by toho samozřejmě ještě velmi, velmi mnoho, o čem bychom si měli povědět i z oblasti všeobecné pedagogiky, ale v těchto věcech, jak jistě cítíte i vy, musím teď přece jenom všechno prozatím uzavřít. A tak se v době, která nám dnes dopoledne zbývá, vynasnažíme převést to, čím jsme se zabývali ve všeobecné pedagogice a v didaktice,^{22*} do skicovitěho nástinu našeho vyučovacího cíle pro jednotlivé stupně. I ve všeobecně pedagogických i v didaktických přednáškách jsme se přece pokoušeli získat potřebná hlediska, abychom mohli správným způsobem uvažovat o rozčlenění učební látky se zřetelem k vyvíjející se bytosti dítěte. A tak budeme mít také stále na paměti, že vyučování by se mělo co možná propojovat, tak jak jsem vám ukázal, že je možné převádět mineralogii do zeměpisu a při pojednávání o duchovních souvislostech kulturních dějin spínat dějepis a zeměpis charakteristikami různých národů. A s tím, že budeme mít stále na mysli, že je možné převádět výklad z jednoho oboru do jiného, budeme teď procházet učební látkou rozčleněnou do jednotlivých kategorií, tak, jak ji budeme chtít tlumočit svěřeným dětem.

Tady si můžeme nejprve uvědomit, že když k nám přijdou děti v prvním roce školy, budeme muset najít vhodné obsahy, které bychom dětem vyprávěli a které bychom pak nechali děti vyprávět po nás. Tímto vyprávěním pohádek, pověstí, ale také vnějších realistických skutečností, a tím, že děti to budou vyprávět po nás, budeme pěstovat dětskou mluvu. Budeme pečovat o přechod z dialektu ke kultivované hovorové řeči. A tím, že budeme dbát, aby dítě správně mluvilo, položíme i základy pro správné psaní.

Souběžně s tímto naším a dětským vyprávěním budeme dítě uvádět do jakési výtvarné mluvy forem. Vybídeme je, aby kreslilo jednoduché oblé, hranaté formy - formy jen pro formy, ne, jak jsme si řekli, jako nápodobu něčeho vnějšího, nýbrž jen pro samotné formy. A nebudeme se zdráhat spojit s tímto kreslením i jednoduché malování, při němž budeme jen klást vedle sebe jednotlivé barvy; klást je vedle sebe tak, aby dítě získalo citový dojem, co znamená klást červenou vedle zelené, červenou vedle žluté a tak dále.

A s využitím toho, co takto získáme, můžeme pak dítě seznamovat s psaním, tím způsobem, jak jsme o tom pojednávali v didaktice. Bylo by přirozené, kdybychom hledali postupně přechod od kreslených forem k latince. Pokud budeme mít možnost probírat nejprve latinku, měli bychom to rozhodně provést, protože bude možné nechat teprve potom přejít latinské písmo v německé. A pak, když se dítě naučilo psát a číst jednoduché tvary písma a oživit si je slovy, přejdeme k tiskacím písmenům. A zase přitom přirozeně probereme napřed latinská a pak německá.

Budeme-li při tom postupovat racionálně, dosáhneme v prvním školním roce toho, že dítě dokáže přece jenom zapsat něco jednoduchého, co mu předříkáme, nebo o čem si samo usmyslí, že to zapíše. Zůstaneme u jednoduchých věcí; a dospějeme i k tomu, že dítě bude s to něco jednoduchého přečíst. Naprosto není třeba, aby dítě v tomto prvním roce dosáhlo něčeho

22) Viz GA 293 a GA 294.

uceleného. To by dokonce bylo zcela chybné. Nýbrž půjde o to, abychom dítě v tomto prvním roce dovedli až tak daleko, že když se setká s něčím tištěným, nebude jaksi stát před tímto tištěným jako před čímsi úplně neznámým, a aby se samo v sobě dopracovalo možnosti něco jednoduchým způsobem zapsat. - To by byl, smím-li se tak vyjádřit, ideál pro vyučování jazyka a psaní.

Při tom by nám mělo napomáhat to, o čem se teď také musíme zmínit: ona pružnost a poddajnost, které si dítě osvojí pro svá mluvidla vyučováním zpěvu; aniž to budeme zamýšlet, získá dítě jemnější vnímavost pro širší a ostřejší hlásky a tak dále. Vůbec není třeba, abychom to při hudebním vyučování chovali jako záměr, když budeme dítě uvádět do sluchového porozumění pro hudební prvky vyluzované na nástroji. Budeme ty prvky zpočátku vyluzovat v prosté a pro sluch přehledné podobě, přičemž ta „přehlednost“ nebude mít nic společného s „hleděním“, nýbrž pouze se „slyšením“. Snad budete rozumět tomu, co mám na mysli: „Přehledné“ bude pro nás to, co lze skutečně vnitřně prožít jako jednotu v mnohosti, takže dojmy, které vnitřně přijmeme, se nestanou zmateným přívalem.

K tomu, co jsem právě uvedl, přidáme ještě to, co může podněcovat dítě k přemýšlení: Budeme mu vysvětlovat věci, s nimiž se setkává ve svém blízkém okolí, věci, které později pozná v uspořádanější podobě v zeměpise, v přírodopise. Budeme mu je vysvětlovat, přibližovat jeho chápání tak, že budeme navazovat na to, co zná - na známá zvířata, známé rostliny, na známé terénní útvary, jako je hora, řeka, louka. Ve škole se tomu říká vlastivěda. Ale jde o to, abychom právě v docela prvním školním roce docílili u dítěte jisté probuzení pro okolí; duševní probuzení, aby se naučilo opravdu spojovat samo sebe s okolím.

A když pak nadejde druhý rok školy, pokusíme se pokračovat v tom, že budeme dětem vyprávět a necháme je takové obsahy vyprávět po nás, a budeme to dále rozvíjet. Postupně můžeme dítě ve druhém školním roce vést k tomu, aby to, co jsme mu vyprávěli, napsalo. A pak, když získalo trochu dovednosti v zapisování toho, co jsme mu vyprávěli, může začít zaznamenávat v nejdrobnějších popisech i to, co jsme mu pověděli o zvířatech, rostlinách, loukách a lesích v okolí.

Důležité by bylo, abychom se v prvním roce školy co nejméně dotýkali mluvnice a tak dále. Ale ve druhém roce už by dítě mělo získat pojem o tom, co to je podstatné jméno, co to je přídavné jméno a co to je sloveso. A měli bychom na to prostě a názorně navázat několik základních poznatků o stavbě věty.

Co se týče popisování, přemýšlivého popisu okolí, pokračujeme v tom, s čím jsme začali v prvním roce školy.

Třetí rok bude v podstatě pokračováním druhého v mluvě, čtení, psaní a ještě v mnohém jiném. Budeme rozšiřovat schopnost zápisu viděného a čteného. Ale budeme se teď také pokoušet, abychom v dítěti vyvolali vědomý smysl pro krátké, dlouhé, protahované hlásky a tak dále. Toto vycit'ování artikulace v řeči a vůbec konfigurace mluvy, to je něco, čím se můžeme dobře zabývat v osmém a devátém roce věku, když máme dítě ve třetí třídě. Tady se pak pokusme dát dítěti představu o druzích slov, o členech věty a o stavbě věty, tedy o začlenění interpunkčních znamének, čárky, tečky a tak dále, do věty.

Čtvrtý rok školy bude zase pokračováním třetího ve vyprávění a v reprodukci vyprávěného. A bude dobře, budeme-li mít na paměti, pokud se budeme zabývat básněmi - krátkými básničkami -, abychom zejména v prvním a v druhém roce školy umožnili dítěti vycítit instinktivně rytmus, rým, takt, a abychom ve třetím a čtvrtém roce školy dítěti umožnili prožít vnitřní vytvarování básně, tedy to, co se týká vnitřních krás básně.

Pak bychom se ale měli pokusit převést to, čemu se dítě naučilo v písemném převyprávění, písemných popisech, do skládání dopisů, dopisů všeho druhu. Potom se právě v této době

pokusme vyvolat u dítěte zřetelnou představu o gramatických časech, o tom všem, co se vyjadřuje měnicími se tvary slovesa Právě tak se pokusme vzbudit u dítěte citové, instinktivní chápání souvislosti - řekněme například - předložek s tím, před čím ty předložky právě stojí. Všude se snažme, aby dítě si získalo pocit pro to, že někde je třeba říci „při“, jinde „u“ a tak dále. Plastické členění mluvy, to je to, co by se v mateřském jazyce mělo procvičovat kolem desátého roku. Pociťovat řeč plasticky!

Dále půjde o to, abychom se v pátém roce vraceli ke všemu, čemu jsme se věnovali ve čtvrtém roce, a pokračovali v tom, a abychom nyní přihlíželi zejména k rozdílu činných a trpných slovesných tvarů, tedy k aktivu a pasivu při používání sloves. Potom se pokoušejme podněcovat dítě právě v tomto období, aby nejenom volně reprodukovalo viděné a slyšené, nýbrž aby pokud možno uvádělo slyšené a čtené v přímé řeči. Tedy tak, jak by bylo třeba to uvádět, kdyby se to mělo psát v uvozovkách. Pokusme se dopřát dítěti hodně cviku v tom, aby dovedlo dávat způsobem řeči najevo, kdy podává své vlastní mínění a kdy sděluje mínění někoho jiného. A pokusme se vyvolat u dítěte i v jeho písemných projevech silný rozdíl mezi tím, co si samo myslí a co samo vidělo a tak dále, a tím, co sděluje z úst druhých. A ve spojení s tím se snažme ještě jednou zdokonalovat používání interpunkčních znamének. - Psaní dopisů se bude pak dále rozvíjet.

A když dorazíme do šestého roku školy, budeme se ovšem vracet ke všemu, čím jsme se zaměstnávali v pátém, a budeme v tom pokračovat.²⁴⁾

Dopisy nyní převedme do snadných, názorných příkladů obchodní korespondence, ve kterých se bude opravdu pojednávat o takových věcech, s nimiž se dítě už jinde seznámilo. Vždyť je také možné rozšířit to, co se ve třetím školním roce řeklo o louce, lese a tak dále, i na obchodní vztahy, takže už bude později k dispozici látka pro vyvození jednoduchých obchodních textů.

V sedmém roce školy budeme zase muset pokračovat v tom, co se dělalo v šestém roce. Pokusme se nyní rozvinout u dítěte v oblasti jazykových forem skutečné plastické uchopení vyjadřovacích způsobů pro přání, údiv, obdiv a tak dále. Snažme se, aby se dítě naučilo tvořit své věty ve smyslu těchto vnitřních citových konfigurací. Přitom pokud možno nepostupujme tak, že bychom zneužívali básní nebo něčeho podobného k tomu, abychom demonstrovali, jak ten či onen tvořil věty vyjadřující přání, nýbrž jdeme přímo k věci a vyzvěme dítě, aby vyslovalo něco, co by si přálo: a pak necht' utvoří příslušnou větu. Potom budeme srovnávat věty vyjadřující přání s větami vyjadřujícími obdiv, a tímto způsobem budeme pokračovat v práci na chápání vnitřní plastiky řeči.

To, co se mezitím prohodilo v přírodopise, už umožní dítěti, aby ve slohových cvičeních podávalo lehké charakteristiky dejme tomu vlka, lva, včely a tak dále. Vedle těchto věcí, zaměřených spíše ke šeoecně lidské stránce vzdělání, pěstujme v tomto období zejména koncipování praktických obchodních záležitostí, učitel se musí starat o to, jaké se kde vyskytují praktické obchodní záležitosti, a ty pak v tomto období musí vpravit rozumným způsobem do hlav dětí ve své třídě.

24) Zde následuje pasáž o používání konjunktivu v němčině.

V osmém roce půjde o to, abychom v dítěti vyvolali souvislé porozumění pro delší, rozsáhlejší prozaické nebo poetické texty, takže v tomto období budeme s dětmi číst něco dramatického, něco epického. Přitom bude vždycky třeba mít na paměti, co jsem řekl: „Všechny vysvětlivky, všechny interpretace probrat předem, takže když dojde na četbu, bude tato četba vždycky završením toho, co budeme dělat s nějakým čteným textem.“

Obzvlášť však nesmíme v tomto osmém školním roce opomíjet praktické obchodní záležitosti právě v oboru jazykového vyučování.

Teď půjde o to, že když děti dosáhnou čtvrtého roku školy, můžeme do učebního plánu zařadit volně, nějakým proveditelným způsobem latinu, přičemž s francouzštinou a angličtinou už dítě seznámíme docela jednoduchým způsobem, jakmile začne chodit do školy.

Vyučování latiny začneme, když dítě bude ve čtvrtém školním roce, náslechem, a pokud to už půjde, což se vyvine teprve poznenáhlu, reprodukcí drobných úryvků z rozhovorů²⁵. I tady bude rozhodně dobře začít předříkáváním a pokusit se dosáhnout na základě poslechu mluvených vět nejprve toho, co bývá předepsáno asi tak pro první rok latiny. V tomto vyučování se potom bude pokračovat podle návodu, který jsem dal v didaktických přednáškách²⁶, až tak daleko, aby náš žák, až bude opouštět základní školu, ovládal latinu přibližně do té míry, jak to jinak odpovídá vyučování v sextě²⁷).

Měli bychom tedy dosáhnout v naší čtvrté třídě přibližně toho, co dává tercie; v naší páté třídě toho, co dává kvarta; v našem šestém ročníku toho, co dává kvinta; a potom nám zbývá to, co by mělo dát vyučování v sextě.

Vedle toho budeme pokračovat ve vyučování francouzštiny a angličtiny, zejména s přihlédnutím k tomu, co jsme slyšeli v didaktické části těchto přednášek.

A pro ty, kdo se tomu budou chtít učit, zařídíme, aby mohli od šestého školního roku začít nepovinně s elementárním seznamováním s řečtinou; přitom budeme i tady postupovat tak, jak jsme slyšeli v didaktické části. Jmenovitě se ale zase pokusíme použít psaní řeckých písmen k tomu, abychom i tady vyvíjeli písmo z kreslení forem. A pro ty, kdo se teď budou chtít učit řecký, to bude mimořádné dobrodiní, když si budou moci opakovat na jiných tvarech písmen to, co je třeba dělat docela na začátku, kdy se písmo vyvozuje z kreslení.

A teď dále. Jak jste viděli, využíváme nenuceným způsobem toho, co dítě zná ze svého nejbližšího okolí, abychom na to navázali volně probíhající věcné vyučování. Dítě, když se ve třetím školním roce blíží devátému roku, může získat tímto vyučováním docela dobře ponětí o tom, jak - mohu teď ovšem jenom vyjmenovat některé příklady - se připravuje malta, jak se jí používá při stavbě domu. Může také získat představu o tom, jak se hnojí, jak se obdělává pole, jak vypadá žito, pšenice. Zkrátka umožníme dítěti, aby volným způsobem proniklo do těch oblastí svého nejbližšího okolí, kterým může porozumět.

Ve čtvrtém roce najdeme potom přechod od tohoto vyučování k tomu, abychom - stále ještě volným způsobem - mluvili o tom, co spadá do oblastí dějin týkajících se blízkého okolí dítěte. Můžeme mu například vyprávět, řekněme, když to vyplyne z daných skutečností, jak se dostalo do jeho domovského kraje pěstování vinné révy, jak se tam dostalo pěstování ovoce, jak se objevil ten nebo onen průmysl a podobně.

25) „von kleinen Gesprächsstücken“.

26) Viz GA 294, 9. přednáška.

27) tj. v šestém roce osmiletého gymnázia (kterému tehdy předcházelo 5 let obecné školy).

Pak také něco z nejbližších zeměpisných poznatků. Začneme tedy, jak jsem vám to vylíčil²⁸⁾, nejdříve se zeměpisem nejbližšího okolí. V pátém roce školy vynaložíme veškeré úsilí, abychom mohli pro dítě začít se skutečnými dějepisnými pojmy. A rozhodně bychom se neměli zdráhat, právě v tom období, kdy dítě je v pátém školním roce, tlumočit mu pojmy o kultuře východních zemí a Reků. Nechť vracet se do starých dob byla vyvolána teprve lidmi naší doby, kteří nemají schopnost tvořit si patřičné pojmy, mají-li se vracet do oněch starých věků. Deseti- až jedenáctileté dítě, zvláště když budeme stále oslovovat jeho cit, je možné upozornit na všechno, co v něm může vzbudit porozumění pro východní národy a pro Reky.

Vedle toho začneme seznamovat dítě v zeměpise, jak jsem vám to ukázal, s charakterem a vlastnostmi půdy pro jistou, bližší část Země, a s tím, co na tom závisí hospodářsky.

Do šestého roku patří dějepisné výklady o Řecích a Římanech, a o dozvucích řeckých a římských dějin až do začátku 15. století.

V zeměpise budeme pokračovat v tom, čím jsme se zabývali v pátém školním roce, a to tak, že přihlídneme k jiným částem Země; a pak se pokusíme najít přechod od klimatických poměrů k dějům na obloze, jak nám to bylo předvedeno včera odpoledne v několika ukázkách.

V sedmém roce školy půjde o to, abychom dítěti objasnili co nejsrozumitelněji, jaký druh života se pro novější lidstvo rozvíjí počínaje 15. stoletím, a abychom pak vylíčili evropské a tak dále poměry až asi do začátku 17. století. Toto je vůbec nejdůležitější období, na které musíme vynaložit mnoho péče. Je dokonce důležitější než období, které následuje po něm.

Dále se pokusme v zeměpise pokračovat v probírání dějů na obloze a začít s pojednáváním o duchovně-kulturních poměrech obyvatel Země, národů Země; vždycky v souvislosti s tím, co jsme už byli s to dětem povědět o poměrech hmotné kultury, jmenovitě o hospodářských poměrech, v prvních dvou letech, kdy jsme se zabývali zeměpisem.

V osmém ročníku se pokusme dovést s dětmi dějepis až do současnosti, přičemž ale budeme přihlížet důsledně ke kulturním dějinám. Většinu toho, co tvoří obsah dnes ještě obvyklého dějepisu uvedme vůbec jenom mimochodem. Je mnohem důležitější, aby se dítě dozvědělo, jak parní stroj, tkací stroj a tak dále proměnily Zemi, než aby se předčasně dovídalo o takových kuriozitách jako o korektuře emžské depeše²⁹⁾ a podobných věcech. To, co stojí v našich dějepisných knihách, je to nejméně důležité pro výchovu dítěte. I o Karlu Velikém a podobných historických veličinách by se mělo v zásadě pojednávat dosti zběžně. Co jsem vám včera řekl o způsobu, jak si lze vypomoci, abychom převedli abstraktní představu o čase pokaždé do něčeho konkrétního, v tom se snažte dělat velmi, velmi mnoho. Protože je třeba, aby se v tom dělalo velmi, velmi mnoho.

28) Viz GA 294,11. přednáška.

29) Bismarckem zkreslená depeše pruského krále, jejíž zveřejnění dalo v roce 1870 podnět k prusko-francouzské válce.

Tož - snad vám nemusím říkat, že už prostřednictvím těchto předmětů, o nichž jsme doposud mluvili, se dá u dítěte leccím přispět k vědomí, že duch prostupuje všechno, co se ve světě vyskytuje. Že duch žije v naší řeči. Že duch žije v tom, co zeměpisně pokrývá Zemi. Že duch žije v dějinném životě. Jestliže se pokusíme pociťovat ve všem živoucího ducha, nalezneme také pravé nadšení, abychom tohoto živoucího ducha přenesli na své žáky.

A pak se naučíme napravovat u svých žáků pro budoucnost, co od počátku nového věku způsobila lidstvu jmenovitě náboženská vyznání... Tato náboženská vyznání, která nikdy neměla zájem, aby se člověk vyvíjel co možná svobodně, ta vypěstovala z mnoha stran materialismus až do jeho dnešní všeobšáhlosti. Pokud nesmíme využívat materiálu ze všech oblastí světa k tomu, abychom člověku dopomohli k přesvědčení, že ve všem působí duch, stane se z vyučování náboženství semeníště materialismu. Náboženská vyznání si

vytkla za úkol, aby zakazovala ostatnímu vyučování mluvit duchu a o duši, protože v tom chtěla mít své privilegium. Přitom se jim skutečnost těchto věcí pořád víc sesychala, a tak to, co vykládá při vyučování náboženství, už nemá jinou substanci než povídačky a fráze. Protože nejsmysluprázdnější fráze se zeznívají nejdříve v náboženských vyznáních, než se instinktem slova přenesou do vnějšího života. Jistě, i vnější život vytváří velice- mnoho frázovitého, ale nejvíce v tom směru hřeší přece náboženská vyznání.

Uvidíme, milí přátelé, jak ta první rubrika „vyučování náboženství“ již se v těchto vývodech také ani nedotýkám, protože to bude úkolem církevních společností - bude v našem waldorfském vyučování působit na další rubriky. Protože to, co tvoří tuto první rubriku, přece musíme ponechat zcela prázdné. Nahoře zůstane nevyplněno: „vyučování náboženství“. Tady se hodiny prostě přenechají učitelům náboženství. Tady budou oni svobodně vládnout. Tady se i samozřejmě nebudou ohlížet na nás. Tady se budou ohlížet na úřední list své církevní správy nebo církevní školské správy. Budeme v tomto směru dbát své povinnosti, ale budeme také klidně dbát své povinnosti, pokud jde o to, abychom pro děti vyčarovali ducha i z ostatních vyučovacích předmětů.